

ირაკლი მანაგაძე*

მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრები: შესაძლო „მორალური რისკი“ და მისი გადაჭრის გზები

არბიტრაჟი დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ფართოდ გავრცელებული მეთოდია, განსაკუთრებით ტრანსნაციონალურ ბიზნეს კონტექსტში. იმისათვის, რომ ის კვლავ დარჩეს დავის გადაწყვეტის ეფექტურ და ხელსაყრელ საშუალებად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არბიტრების მიუკერძოებლობასა და დამოუკიდებლობას.

თუმცა, ზოგიერთი პრაქტიკოსი და მეცნიერი ამტკიცებს, რომ მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნა ეჭვქვეშ აყენებს არბიტრაჟის, როგორც ინსტიტუტის, რეპუტაციას, ვინაიდან კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება არბიტრთა დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა. პროფესორი ჟან პაულსონი მხარს უჭერს ამ სისტემის შეცვლას და გვთავაზობს ალტერნატიულ გზებს. მოცემულ ნაშრომში განხილულ იქნება არბიტრთა მიუკერძოებლობისა და დამოუკიდებლობის სტანდარტები, ასევე, პროფესორ პაულსონისა და მის მოწინააღმდეგეთა ხედვები მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრების სისტემასთან დაკავშირებით. ბოლოს, ნაშრომი შეეცდება შემოგვთავაზოს პრობლემის გადაჭრის რამდენიმე შესაძლო ალტერნატივა, რომლებმაც პოტენციურად შესაძლოა გააძლიეროს არბიტრაჟის ინსტიტუტის მიუკერძოებლობა და დამოუკიდებლობა, როგორებიცაა – არბიტრთა ერთობლივი შერჩევა მხარეთა მიერ, არბიტრთა ნეიტრალური ორგანოების მიერ დანიშვნა და ხელოვნური ინტელექტის ჩართულობა არბიტრთა დანიშვნის პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: არბიტრაჟი, დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებლობა, „მორალური რისკი“, მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნა, საარბიტრაჟო პანელი, AI (ხელოვნური ინტელექტი).

1. შესავალი

არბიტრთა დანიშვნა არბიტრაჟის საქმისწარმოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია და ეს გარემოება მას არსებითად განასხვავებს სასამართლოში საქმისწარმოებისაგან. „უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ 1958 წლის ნიუ იორკის კონვენცია“ (შემდეგ „ნიუ-იორკის კონვენცია“) ხაზს უსვამს არბიტრების დანიშვნის პროცედურის მნიშვნელობას. მისი მიხედვით, თუ მხარე არ იყო სათანადოდ ინფორმირებული არბიტრის დანიშვნის წესის შესახებ, ეს შეიძლება საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძველი გახდეს.¹

ზოგადად, მხარეებს აქვთ დისკრეცია თავად განსაზღვრონ არბიტრთა შერჩევის წესი.² UNCITRAL-ის საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის შესახებ მოდალური კანონის (შემდგომში

* სამართლის მაგისტრი გლობალურ ბიზნეს სამართალსა და რეგულირებაში, ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტი (CEU) (ვენა, ავსტრია).

¹ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ 1958 წლის ნიუ იორკის კონვენცია, მუხლი V, 1(ბ): „გადაწყვეტილების აღიარებასა და აღსრულებაზე შეიძლება უარი ითქვას იმ მხარის მოთხოვნით, რომლის წინააღმდეგაც იგი მიმართულია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს მხარე წარუდგენს კომპეტენტურ ორგანოს, მტკიცებულება იმისა, რომ: (ბ) მხარე, რომლის წინააღმდეგაც არის მიღებული გადაწყვეტილება არ იყო ჯეროვნად ინფორმირებული არბიტრის დანიშვნის თაობაზე...“

² UNCITRAL-ის მოდალური კანონი საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის შესახებ, მუხლი 11, ნაწილი 2.

„მოდალური კანონი“) მიხედვით, თუ მხარეები ვერ შეთანხმდებიან არბიტრის ან არბიტრთა შერჩევის წესზე, მაშინ თითოეულმა უნდა დანიშნოს თითო არბიტრი, ხოლო მათმა არჩეულმა ორმა არბიტრმა უნდა დანიშნონ მესამე.³ სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობაც (მაგ. გერმანული და ქართული) ანალოგიურად აწესრიგებს მოცემულ საკითს, როდესაც არ არსებობს სხვაგვარი შეთანხმება მხარეებს შორის.⁴

მოცემულ სტატიაში, განხილულ იქნება არბიტრთა დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის სტანდარტები. ასევე, კრიტიკულად გავაანალიზებთ პროფესორ ჟან პაულსონის მოსაზრებას და არგუმენტებს, იმის შესახებ, რომ მხარეთა მიერ არბიტრების შერჩევა შეიცავს „მორალურ რისკს“. სტატიაში განხილულ იქნება კონტრაგტუემენტებიც. და ბოლოს, ნაშრომი შეეცდება არსებულ სამეცნიერო წყაროებზე დაყრდნობით შემოგვთავაზოს რამდენიმე პოტენციური გამოსავალი, რაც დააზღვევს მხარეთა მიერ დანიშნულ არბიტრთა მიუკერძოებლობასა და დამოუკიდებლობას.

2. არბიტრთა დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის სტანდარტი

არბიტრაჟი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც კვაზი-იურიდიული პროცესი, სწორედ ამიტომ, ლოგიკურია, რომ არბიტრთა დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა არის მისი ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპი.⁵ დამოუკიდებლობის და მიუკერძოებლობის სტანდარტები საკმაოდ ფართოდ განხილული თემაა არბიტრაჟის პრაქტიკოსებსა თუ მკვლევრებში. მოდალური კანონი, პირდაპირ მოითხოვს, რომ არბიტრი იყოს დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი.⁶ არბიტრის ზემოხსენებულ თვისებებთან დაკავშირებით საფუძვლიანი ეჭვი, შეიძლება გახდეს მისი აცილების მიზეზი.⁷ გარდა ამისა, ინსტიტუციურ წესებს – მაგალითად, საერთაშორისო სავაჭრო პალატის (ICC) საარბიტრაჟო წესებს და ვენის საერთაშორისო საარბიტრაჟო ცენტრის (VIAC) ვენის წესებსაც აქვთ ანალოგიური მოთხოვნა.⁸

არბიტრად დანიშვნისას, როგორც წესი არბიტრებმა ხელი უნდა მოაწერონ და დაადასტურონ მათი დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა.⁹ სტანდარტული ფორმის მიხედვით (რომელიც მოცემულია UNCITRAL-ის საარბიტრაჟო წესების დანართში) მათ ასევე უნდა განაცხადონ ნებისმიერი გარემოება, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ეჭვი მათ დამოუკიდებლობასთან მიმართებით.¹⁰

საინტერესოა, რომ ბევრი ქვეყნის კანონმდებლობა ზემოგანხილულ ტერმინებს არასწორად იყენებს ურთიერთშენაცვლებით, ერთი და იმავე მნიშვნელობის აღსანიშნად.¹¹ ეს აჩვენებს რომ მოცემულ ორ სტანდარტს შორის არის ღრმა ურთიერთკავშირი. თუმცა, დამოუკიდებლობის სტან-

³ იქვე, მუხლი 11, ნაწილი 3(ა).

⁴ იხ. დამატებით: გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 1035, ნაწილი 3 – „...სამ არბიტრიანი საარბიტრაჟო პანელის შემთხვევაში, თითოეული მხარე ნიშნავს ერთ არბიტრს, ხოლო ამგვარად დანიშნული ორი არბიტრი ნიშნავს მესამე არბიტრს, რომელიც იქნება საარბიტრაჟო პანელის თავმჯდომარე...“ საქართველოს კანონი არბიტრაჟის შესახებ, მუხლი 11, 3(ა) ქვეოუნქტი – „სამი არბიტრისაგან შემდგარი არბიტრაჟის შემთხვევაში თითოეული მხარე ნიშნავს ერთ არბიტრს და ამ წესით დანიშნული ორი არბიტრი ნიშნავს არბიტრაჟის თავმჯდომარეს...“.

⁵ Bastida B. M., The Independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration, Revista E-Mercatoria, Vol. 6, №1, 2007, 1.

⁶ UNCITRAL-ის მოდალური კანონი საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის შესახებ, მუხლი 12, ნაწილი 1: „როდესაც პირს მიმართავენ არბიტრად მის შესაძლო დანიშვნასთან დაკავშირებით, მან უნდა გაამჟღავნოს ნებისმიერი გარემოება, რომელიც გამოიწვევს მის მიუკერძოებლობასთან ან დამოუკიდებლობასთან დაკავშირებით გონივრულ ეჭვებს. არბიტრმა, დანიშვნის დღიდან და საარბიტრაჟო განხილვის განმავლობაში, დაუყოვნებლივ უნდა გაუმჟღავნოს მხარეებს ასეთი გარემოებები, თუ ისინი უკვე არ იყვნენ ინფორმირებული მის მიერ“.

⁷ იქვე, მუხლი 12(2).

⁸ ICC-ს საარბიტრაჟო წესები, მუხლი 11(2); „ვენის წესები“ (VIAC), მუხლი 16(3).

⁹ Várady T. and others, International Commercial Arbitration: A Transnational Perspective (Seventh edition, West Academic Publishing 2019), 415.

¹⁰ იქვე.

¹¹ Jaffae A. and Dash A., Grounds of the Challenge of Arbitrators: The Difference between Independence and Impartiality, International Journal of Law Management & Humanities, Vol. 5, Issue 1, 2022, 1858-1861.

დარტი არის ობიექტური შეფასების კრიტერიუმი, რომლის გადამონმებაც შესაძლებელია.¹² მიუკერძოებლობის სტანდარტი კი უფრო სუბიექტური და აბსტრაქტულია, ის მოითხოვს სხვადასხვა გარემოებების შემონმებას, რათა დადგინდეს, რომ სახეზე ნამდვილად არის მიკერძოება.¹³

შეიძლება ითქვას, რომ ეს ორი სტანდარტი არის „ერთი მონეტის სხვადასხვა მხარე“.¹⁴ ადვოკატთა საერთაშორისო ასოციაციის (IBA) საერთაშორისო არბიტრთა ეთიკის წესების თანახმად, „დამოკიდებულება წარმოიქმნება არბიტრისა და ერთ-ერთი მხარის, ან რომელიმე მხარესთან მჭიდროდ დაკავშირებულ პირთან ურთიერთობიდან“.¹⁵ დამოუკიდებლობის შეფასებისას, მხდევლობაში მიიღება პიროვნული, სოციალური და საქმიანი კავშირები.¹⁶ რაც უფრო მჭიდროა კავშირი, მით უფრო ნაკლებად დამოუკიდებელია არბიტრი.¹⁷

რაც შეეხება მიუკერძოებლობას, იგი დამოკიდებულია არბიტრის შინაგან განწყობაზე მხარეთა, მათ ადვოკატთა ან საქმის სხვა გარემოებათა მიმართ.¹⁸ მიიჩნევა, რომ მიკერძოებულობა შეიძლება ხილული გახდეს მხოლოდ საქმის წარმოების ან გადანყვეტილების გამოტანის დროს.¹⁹ ეს არის ემოციური მდგომარეობა, რომლის დამტკიცებაც შეუძლებელია, ის მხოლოდ ქცევით ვლინდება.²⁰ განსხვავებით მიკერძოებულობისა, დამოუკიდებლობის არარსებობა შეიძლება დადასტურდეს დოკუმენტებით ან სხვა მატერიალური მტკიცებულებებით, როგორიცაა ხელშეკრულებები, რომლებიც ადასტურებს არბიტრსა და მხარეს ან მხარის ადვოკატს შორის გარკვეული სახის კავშირებს.²¹

ზოგიერთი თვლის, რომ მიუკერძოებელი არბიტრი, რომელიც არ არის სრულად დამოუკიდებელი, ნაკლებ პრობლემურია, ვიდრე დამოუკიდებელი არბიტრი, რომელიც მიკერძოებულია.²² ეს გონივრულია, რადგან მხარესთან რაიმე სახის წინასწარი საქმიანი ან პირადი ურთიერთობის მქონე არბიტრს შეუძლია იყოს პროფესიონალი და გადანყვეტოს დავა ყოველგვარი მიკერძოების გარეშე, მაგრამ როდესაც ის ემოციურად მხარს უჭერს მხარეს, მას არ შეუძლია მიუკერძოებელი და სამართლიანი გადანყვეტილება გამოიტანოს. თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ პრაქტიკაში მსგავსი შემთხვევების გამიჯვნა ძალიან რთულია.

გარდა დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობისა, არბიტრებს ასევე მოეთხოვებათ იყვნენ ნეიტრალურები. ნეიტრალურობა მიჩნეულია როგორც მიუკერძოებლობის გარეგანი გამოხატულება.²³ მკვლევრები მიიჩნევენ, რომ ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია, არა არბიტრის კავშირი კონკრეტულ მხარესთან, არამედ მისი დამოკიდებულება დავის საკვანძო საკითხისადმი, რამაც შეიძლება საბოლოო გადანყვეტილებაზე იქონიოს გავლენა.²⁴

¹² იქვე, 1861.

¹³ *Feebily R.*, Neutrality, Independence and Impartiality in International Commercial Arbitration, a Fine Balance in the Quest for Arbitral Justice, *Penn State Journal of Law and International Affairs*, Vol. 7, №1, 2019, 90.

¹⁴ *Jaffae A. and Dash A.*, Grounds of the Challenge of Arbitrators: The Difference between Independence and Impartiality, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 5, Issue 1, 2022, 1861.

¹⁵ ადვოკატთა საერთაშორისო ასოციაცია (IBA), საერთაშორისო არბიტრთა ეთიკის წესები, მუხლი 3(1).

¹⁶ *Bastida B. M.*, The Independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration, *Revista E-Mercatoria*, Vol. 6, №1, 2007, 3.

¹⁷ იქვე, 4.

¹⁸ *Jaffae A. and Dash A.*, Grounds of the Challenge of Arbitrators: The Difference between Independence and Impartiality, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 5, Issue 1, 2022, 1861.

¹⁹ *Váradý T. and others*, *International Commercial Arbitration: A Transnational Perspective* (Seventh edition, West Academic Publishing 2019), 408.

²⁰ *Jaffae A. and Dash A.*, Grounds of the Challenge of Arbitrators: The Difference between Independence and Impartiality, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 5, Issue 1, 2022, 1862.

²¹ იქვე.

²² *Bastida B. M.*, The Independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration, *Revista E-Mercatoria*, Vol. 6, №1, 2007, 4, further reference: *Bishop D, Reed L*, Practical Guidelines for Interviewing, Selecting and Challenging Party Appointed Arbitrators in International Commercial Arbitration *International* 14, 345, 1998.

²³ იქვე, 407.

²⁴ იქვე, 414.

ნეიტრალურობა შეიძლება დაიყოს: პირდაპირად (ოჯახური და საქმიანი კავშირების არარსებობა) და არაპირდაპირად (ჯგუფური კუთვნილება, როგორცაა რელიგია, ეთნიკური წარმომავლობა...)²⁵ პირდაპირი ნეიტრალურობის გარანტირება ინსტიტუციური თუ საკანონმდებლო წესებით შესაძლებელია, თუმცა ინდივიდთა აცდილებას ჯგუფური კუთვნილებების გამო „პანდორას ყუთის გახსნის“ მსგავსი ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს.²⁶

3. პროფესორ ჟან პაულსონის ხედვები მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრების შესახებ

პროფესორი ჟან პაულსონი თავის სტატიაში *“Moral Hazard in International Dispute Resolution”* („მორალური რისკი საერთაშორისო დავების გადაწყვეტაში“) ცდილობს დაგვარწმუნოს, რომ მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრები ძირითად შემთხვევებში არიან მიკერძოებული და არ აკმაყოფილებენ დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის სტანდარტებს. მისი აზრით, საჭიროა მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნა სხვა სისტემით შეიცვალოს და ამბობს რომ მართალია დღეს იგი უმცირესობაშია, თუმცა უმრავლესობის შეხედულება დაფუძნებულია არსებულ სტატუს ქვოზე და არა სიტუაციის სიღრმისეულ, კრიტიკულ ანალიზზე.²⁷ იგი ფიქრობს, რომ 2060 წლისთვის პრაქტიკოსთა და მკვლევართა უმრავლესობა მის პოზიციას გაიზიარებს.²⁸

პროფესორ პაულსონს თავისი მოსაზრების დასადასტურებლად, მოჰყავს რამდენიმე ნათელი მაგალითი, სადაც ჩანს მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრების მიკერძოება ან მხარეთა სურვილი გავლენა მოახდინონ მათზე. იგი იხსენებს შემთხვევას, როდესაც მხარის მიერ დანიშნულმა არბიტრმა დაარღვია ტრიბუნალის მსჯელობის საიდუმლოება და აცნობა მხარეს გადაწყვეტილება წინასწარ.²⁹ გადაწყვეტილების წინასწარი ცოდნა, მხარისთვის იყო ცალსახად დიდი უპირატესობა, რადგანაც მხარეები პარალელურად იმყოფებოდნენ მოლაპარაკების პროცესში.³⁰ განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ ასეთი დარღვევების დამტკიცება ან მონიტორინგი რთულია და მოცემულ შემთხვევაში ზემოხსენებული ფაქტი იმიტომ დამტკიცდა, რომ არბიტრმა თავად მაშინვე დაადასტურა გადაწყვეტილების წინასწარ გამჟღავნება.³¹

პაულსონი, ასევე, იხსენებს საქმეს, სადაც ყოფილი მოსამართლე ა.შ.შ.-დან, რომელიც ასევე სხვადასხვა დროს სამთავრობო თანამდებობებზე იკავებდა, 2003 წელს ა.შ.შ.-მ დანიშნა არბიტრად ცნობილ Loewen-ის საქმეზე.³² მოგვიანებით, არბიტრმა აღნიშნა, თუ როგორ ცდილობდა ა.შ.შ. მასზე წეზოლას, სასურველი გადაწყვეტილების მიღების მიზნით.³³ ზემოხსენებული მაგალითები მართლაც გვაჩვენებს, რომ მხარის სურვილი ძირითადად მის მიერ დანიშნულ არბიტრზე გავლენის მოხდენაა.

პაულსონის მტკიცებით საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის ორმა ბოლო დროინდელმა კვლევამ აჩვენა, რომ განსხვავებული მოსაზრებები თითქმის ყოველთვის (შემთხვევების 95%-ზე მეტში) იწერებოდა „დამარცხებული“ მხარის წარდგენილი არბიტრის მიერ.³⁴ ამით მას, სურს გვაჩვენოს, რომ მხარის მიერ დანიშნული არბიტრი, ხშირ შემთხვევაში, მხარის კეთილგანწყობის მოპოვებას ცდილობს. თუმცა, შესაძლოა ეს სტატისტიკა მხოლოდ იმას აჩვენებდეს, რომ მხარემ არბიტრის დანიშვნისას, სწორად განსაზღვრა თუ ნორმების როგორ ინტერპრეტირებას მოახდენდა იგი

²⁵ Várady T. and others, *International Commercial Arbitration: A Transnational Perspective* (Seventh edition, West Academic Publishing 2019), 408.

²⁶ იქვე.

²⁷ Paulsson J., *Moral Hazard in International Dispute Resolution*, ICSID Review – Foreign Investment Law Journal, Vol. 25, Issue 2, 2010, 340, 348.

²⁸ იქვე, 340.

²⁹ იქვე, 344.

³⁰ იქვე.

³¹ იქვე.

³² იქვე.

³³ იქვე, 344-346.

³⁴ იქვე, 348.

საქმის კონკრეტული გარემოებების მიმართ და როგორი შეხედულება ექნებოდა კონკრეტულ ფაქტებთან მიმართებით.³⁵ ასე რომ, ეს მაინც და მაინც იმის უტყუარი მტკიცებულება არ არის, რომ მხარის მიერ დანიშნული არბიტრი ძირითადად მიკერძოებულია. ასევე, უნდა გვახსოვდეს, რომ რთულია ზუსტი ზღვრის გავლება არბიტრებს შორის, რომელიც უბრალოდ კეთილგანწყობილია მხარის მიმართ და რომელიც მართლაც მიკერძოებულია.³⁶

პაულსონის ამბობს, რომ მხარეების აზრით, მისი დანიშნული არბიტრი მას უნდა დაეხმაროს ადვოკატის ანალოგიურად.³⁷ თუმცა, თავადვე აღნიშნავს, რომ გარდა მორალურად გაუმართლებელისა, მსგავსი მსჯელობა ალოგიკურიცაა.³⁸ ვინაიდან ჩნდება კითხვამ, თუ რატომ თვლიან მხარეები, რომ სისტემის მანიპულირებას ოპონენტებზე უკეთ შეძლებენ.³⁹

პროფესორი პაულსონი, ასევე, ეწინააღმდეგება მისი ოპონენტების არგუმენტს – რომ მხარეებს უფრო მეტად აქვთ საარბიტრაჟო ტრიბუნალის ნდობა, როდესაც თავად იღებენ აქტიურ მონაწილეობას მის შედგენაში, ვინაიდან შედეგად არბიტრებს უფრო კარგად ესმით მხარის კულტურა.⁴⁰ იგი ეთანხმება მათ, რომ მართალია ეს არბიტრაჟის უპირატესობაა, მაგრამ თვლის, რომ ამ ეფექტის მიღწევა სხვა გზითაც შეიძლება.⁴¹

პაულსონი ეთანხმება ოპონენტებს იმაში, რომ მხარეებს ეშინიათ არ მოექცნენ როგორც „აუთსაიდერებს“, თუმცა ფიქრობს, რომ მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნამ შესაძლოა ეს პრობლემა პირიქით გააღრმავოს.⁴² იგი ამტკიცებს, რომ როდესაც „დამარცხებული“ მხარის მიერ დანიშნული არბიტრი წერს განსხვავებულ აზრს, ამ მხარის თვალში ეს გადანყვეტილება ნაკლებად ლეგიტიმურია, ვიდრე იგივე გადანყვეტილება იქნებოდა საქმის ერთი არბიტრის მიერ განხილვის შემთხვევაში.⁴³ მეორე მხრივ, სხვები ამტკიცებენ, რომ მთავარია მხარეები ენდობოდნენ საარბიტრაჟო პანელს და არა თითოეულ ცალკეულ არბიტრს.⁴⁴

ასევე, იმის საჩვენებლად, რომ მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრების სისტემა იწვევს პრობლემებს, პაულსონი ხაზს უსვამს უსამართლო გარიგებების არსებობას ერთსულოვანი გადანყვეტილებების მიღების მიზნით, რასაც ხელს უწყობს არბიტრების მხარეთა მიერ დანიშვნა.⁴⁵ იგი გულისხმობს, პრაქტიკას, როდესაც არბიტრები ფარულად მხარს უჭერენ ერთმანეთს ერთსულოვანი გადანყვეტილებების მიღების მიზნით (მაშინ როდესაც, შესაძლოა არ ეთანხმებოდნენ გადანყვეტილებას სრულად), როდესაც ერთმანეთის თანაარბიტრებად მსახურობენ და ამ გზით იღებენ გადანყვეტილებებს ერთსულოვნად, ამ პრაქტიკის გამჟღავნების გარეშე.⁴⁶

შეიძლება ითქვას, რომ პაულსონის არგუმენტები დამაჯერებელია და ის თავის არგუმენტებს მაგალითებითა და სტატისტიკითაც ამტკიცებს. პაულსონის პოზიციის სასარგებლოდ, შეგვიძლია მოვიხმოთ პროფესორ ჰანს სმიტის მოსაზრება, რომ ადვოკატის მოვალეობაა დანიშნოს ადამიანი, რომელიც, სავარაუდოდ, საუკეთესო შედეგს მოიპოვებს მისი კლიენტისთვის, ხოლო არბიტრის სტიმულია უზრუნველყოს მისი კვლავ „დასაქმება“ მხარისთვის მისაღები გადანყვეტილების დაწერით.⁴⁷ სხვები იმასაც კი ამტკიცებს, რომ ზოგიერთი მიკერძოებული არბიტრი, ცდილობს თავისი

³⁵ იქვე, 349.

³⁶ *Oglinda B.*, Key Criteria in Appointment of Arbitrators in International Arbitration, *Juridical Tribune*, Vol. 5, №2, 2015, 127.

³⁷ *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 349.

³⁸ იქვე.

³⁹ იქვე.

⁴⁰ იქვე, 350.

⁴¹ იქვე, 350.

⁴² იქვე, 351.

⁴³ იქვე.

⁴⁴ *Brower C. N. and Rosenberg C. B.*, The Death of the Two-Headed Nightingale: Why the Paulsson–van den Berg Presumption that Party-Appointed Arbitrators are Untrustworthy is Wrongheaded, *Arbitration International*, Vol. 29, Issue 1, 2013, 13.

⁴⁵ იქვე, 353.

⁴⁶ იქვე.

⁴⁷ *Narmanian G.*, Party-Appointed Arbitrators: Past, Present and Future, *Alternative Dispute Resolution Yearbook*, 2014, 67.

მიკერძოებულობა მომავალს კლიენტებს ანიშნოს.⁴⁸ საერთო ჯამში, პროფესორი პაულსონი აღიარებს, რომ მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნის სისტემა ადვილად არ შეიცვლება, ამიტომ ის მზად არის გარკვეული პრაგმატული გადანაცვლებებისთვის, სანამ მის შეხედულებებს არ გაიზიარებს პრაქტიკოსთა და მკვლევართა უმრავლესობა.⁴⁹

4. მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრების სისტემის მომხრეთა არგუმენტები

მხარეთა კერძო ავტონომია, რაც თავის თავში მოიცავს მხარეთა მიერ არბიტრების შერჩევის პროცედურაზე შეთანხმებას და თავად არბიტრების შერჩევას, მიიჩნევა არბიტრაჟის ქვაკუთხედად.⁵⁰ ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მხარეთა დანიშნული არბიტრები სასარგებლოა პროცესისთვის, ვინაიდან მათ უკეთ ესმით კონკრეტული საქმის სამართლებრივი, ფაქტობრივი თუ კულტურული ასპექტები.⁵¹ ზემოაღნიშნული კი იწვევს არბიტრაჟის მიერ უფრო სწრაფი, მართებული და სამართლიანი გადანაცვლებების გამოტანას, რაც ზოგადად მხარეთა დროს და სარგებელი მოაქვს ზოგადად პროცესისთვის.

მხარეები არბიტრის არჩევისას მხედველობაში იღებენ ბევრ საყოველთაოდ აღიარებულ კრიტერიუმს, მაგრამ რა თქმა უნდა, ისინი პირველ რიგში ზრუნავენ, რომ მიღებულ იქნას მათი სასარგებლო გადანაცვლებები.⁵² ასე რომ, მხარეები შეეცდებიან აირჩიონ არბიტრი, რომელიც გამოიტანს მათ სასარგებლო გადანაცვლებას. როგორც პაულსონი ამბობს, მხარეები ფიქრობენ, რომ მათ თავიანთი დანიშნული არბიტრი საქმის წარმატებით დასრულებაში დაეხმარება.⁵³

თუმცა, იმ სიტუაციაშიც კი, როდესაც ორივე მხარის მიერ დანიშნული არბიტრი არის მიკერძოებული, გადანაცვლებები მაინც იქნება დამოკიდებული მესამე ნეიტრალურ არბიტრზე, რომელიც არ არის დანიშნული მხარეთა მიერ. ჩვენ შეიძლება მკაფიოდ ვერ ვთქვათ, რომ მხარეთა მიერ დანიშნული არბიტრები პროცესის სამართლიანობას უზრუნველყოფენ, თუმცა, ვერც იმას ვიტყვით რომ ეს აფერხებს პროცესის სამართლიანობას, თუ მხარეები დანიშნავენ არბიტრებს IBA გაიდლაინების, მოდალური კანონისა თუ ადგილობრივი საკანონმდებლო ნორმების დაცვით.

ბევრი მიიჩნევს, რომ მხარეებს ურჩევნიათ დავების გადანაცვლა არბიტრაჟის გზით, რადგან არბიტრების არჩევისას აქვთ პროცესში აქტიური ჩართულობის შეგრძნება.⁵⁴ ასევე მიიჩნევა, რომ საერთაშორისო არბიტრაჟის ლეგიტიმურობა დიდწილად დამოკიდებულია მხარეთა აქტიურ ჩართულობაზე არბიტრების დანიშვნის პროცესში.⁵⁵ არბიტრების დანიშვნაში მხარეთა ჩართულობის გამო, პროცესი არ აღიქმება, როგორც მათთვის სრულიად უცხო რამ.⁵⁶ ასე რომ, მხარეთა განცდა, რომ ისინი მონაწილეობენ პროცესში აქტიურად, არბიტრაჟს მათთვის უფრო მიმზიდველს და სანდოს ხდის.

უფრო მეტიც, არბიტრები წარმატებული არიან, როდესაც ისინი იძენენ პროფესიულ რეპუტაციას (რაც ნიშნავს, რომ ისინი არიან კეთილსინდისიერი, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი) და

⁴⁸ *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 498.

⁴⁹ *Paulson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 352.

⁵⁰ *Philip D. A.*, Neutrality vis-a-vis Party Autonomy in Appointment of Arbitrators, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 4, Issue 6, 2021, 1203.

⁵¹ *Tufte-Kristensen J.*, The unilateral appointment of co-arbitrators, *Arbitration International*, Vol. 32, Issue 3, 2016, 503.

⁵² *Oglinda B.*, Key Criteria in Appointment of Arbitrators in International Arbitration, *Juridical Tribune*, Vol. 5, №2, 2015, 124.

⁵³ *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 349.

⁵⁴ *Philip D. A.*, Neutrality vis-a-vis Party Autonomy in Appointment of Arbitrators, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 4, Issue 6, 2021, 1206.

⁵⁵ *Brower C. N. and Rosenberg C. B.*, The Death of the Two-Headed Nightingale: Why the Paulsson-van den Berg Presumption that Party-Appointed Arbitrators are Untrustworthy is Wrongheaded, *Arbitration International*, Vol. 29, Issue 1, 2013, 9.

⁵⁶ იქვე, 22.

ინარჩუნებენ მას.⁵⁷ ამერიკელი ინვესტორი უორენ ბაფეტის აზრით, „ვარსკვლავური რეპუტაციის აშენებას 20 წელი სჭირდება, ხოლო განადგურებას ხუთი წუთი“.⁵⁸ არაგონივრული იქნება ვიფიქროთ, რომ წარმატებული არბიტრი რისკის ქვეშ დააყენებს თავის რეპუტაციას, რათა მიკერძოებულად დაწეროს განსხვავებული აზრი.

მეცნიერები, რომლებიც არ ეთანხმებიან პაულსონს, ფიქრობენ, რომ არბიტრების მხარეთა მიერ შერჩევა აძლიერებს საერთაშორისო არბიტრაჟის ლეგიტიმურობას და არა პირიქით.⁵⁹ პროფესორი ჯორჯო სასერდოტი მხარს უჭერს მხარეთა მიერ არბიტრების დანიშვნის არსებულ სისტემას და აცხადებს, რომ „ტრიბუნალის არჩევის უფლება განასხვავებს არბიტრაჟს სამართალწარმოებისგან და მხარეებს აძლევს შესაძლებლობას დანიშნონ არბიტრები, რომლებიც ასახავენ მხარის საჭიროებებს ეროვნების, ენის, კულტურის, იურისდიქციისა თუ ტექნიკური ექსპერტიზის მიხედვით.“⁶⁰ ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ საარბიტრაჟო პანელის მესამე პირების მიერ არჩევის შემთხვევაში აღმოიფხვრებოდა ერთ-ერთი მთავარი განსხვავება არბიტრაჟსა და სასამართლოს შორის.

ზოგიერთი მკვლევარი თვლის, რომ პაულსონი გადაჭარბებულად აფასებს „მორალურ რისკებს“ მხარეთა მიერ დანიშნულ არბიტრებთან კავშირში.⁶¹ მათი აზრით, არბიტრების მხარეთა მიერ დანიშვნის შეზღუდვა შეაფერხებს საერთაშორისო არბიტრაჟის შემდგომ განვითარებას.⁶² ყოველივე ზემოაღნიშნული ფაქტი და არგუმენტი ნათლად აჩვენებს, თუ რატომ არის დღეს ეს სისტემა პოპულარული. ასევე უნდა გვახსოვდეს, რომ „არბიტრების შემეცნებითი მიკერძოება არ შეიძლება აღმოიფხვრას, თუნდაც მხარის მიერ დანიშნული არბიტრების სისტემის აღმოფხვრით“.⁶³

5. ალტერნატივის ძიება

განვიხილოთ არბიტრთა შერჩევის შესაძლო ალტერნატიული მოდელები, რომლებმაც შეიძლება უზრუნველყონ არბიტრთა მიუკერძოებლობა და დამოუკიდებლობა. პაულსონი ფიქრობს, რომ ერთადერთი ოპტიმალური გამოსავალი იქნება არბიტრთა ერთობლივი არჩევა ან ნეიტრალური ორგანოს მიერ არჩევა.⁶⁴ მაგრამ თუ ვივარაუდებთ, რომ ადვილი არ არის არსებული სისტემისგან თავის დაღწევა, იგი გვთავაზობს რამდენიმე პრაგმატულ გადანაცვეტილებას. ერთი გამოსავალი იქნება მხარეთა მიერ დანიშვნა, თუმცა შეზღუდვა კონკრეტული სახელშეკრულებო დათქმებით, მაგალითად „როგორიცაა მოთხოვნა, რომ არცერთ არბიტრს არ ჰქონდეს რომელიმე მხარის მოქალაქეობა“.⁶⁵ პაულსონის აზრით, ეს არ მოგვცემს მოუკერძოებლობის გარანტიას, მაგრამ შეიძლება მაინც ეფექტური მექანიზმი იყოს.⁶⁶

იგი ასევე გვთავაზობს ალტერნატივას, რომ არბიტრთა დანიშვნა მოხდეს კვალიფიციური არბიტრების წინასწარ არსებული სიებიდან.⁶⁷ მისი მტკიცებით, რეპუტაციის მქონე ორგანიზაციებმა უნდა შეადგინონ ეს სიები და უნდა არსებობდეს მექანიზმები სიის მონიტორინგისა და განახლებისთვის.⁶⁸ თუმცა არსებობს მსგავსი სისტემის საფუძვლიანი კრიტიკა – რომ „ასეთი სისტემა საბოლოო-

⁵⁷ იქვე, 16.

⁵⁸ იქვე.

⁵⁹ *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 495.

⁶⁰ *Narmanian G.*, Party-Appointed Arbitrators: Past, Present and Future, *Alternative Dispute Resolution Yearbook*, 2014, 69.

⁶¹ *Brower C. N. and Rosenberg C. B.*, The Death of the Two-Headed Nightingale: Why the Paulsson-van den Berg Presumption that Party-Appointed Arbitrators are Untrustworthy is Wrongheaded, *Arbitration International*, Vol. 29, Issue 1, 2013, 9.

⁶² იქვე, 44.

⁶³ *Rogers C. A.*, Reconceptualizing the Party-Appointed Arbitrator and the Meaning of Impartiality, *Harvard International Law Journal*, Vol. 64, №1, 2023, 137.

⁶⁴ *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 352.

⁶⁵ იქვე.

⁶⁶ იქვე.

⁶⁷ იქვე.

⁶⁸ იქვე.

ოდ გააძლიერებს ელიტური არბიტრების ამჟამინდელ, არამრავალფეროვან „კლუბს“, იმ დროს, როდესაც აქცენტი კეთდება არბიტრთა ჯგუფის გაფართოებაზე და არა მის შეზღუდვაზე“.⁶⁹

პაულსონს, ასევე აქვს „ბრმა დანიშვნების“ იდეა (რომ არბიტრებმა არ იცოდნენ ვინ დანიშნა ისინი).⁷⁰ ეს ნამდვილად შეიძლება იყოს ეფექტური ინსტრუმენტი არბიტრის მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად, მაგრამ მაინც, ძირითად შემთხვევებში არბიტრი შეძლებს მიხვდეს რომელმაც მხარემ დანიშნა იგი.⁷¹

ჩვენ შეგვიძლია განვიხილოთ საინტერესო ალტერნატივა, საარბიტრაჟო პანელი, რომელიც შედგება 5 არბიტრიგან, სადაც 3 მათგანს ნიშნავს საარბიტრაჟო დანესებულების პრეზიდენტი.⁷² ასეთ შემთხვევაში, შენარჩუნდება მხარის მიერ არბიტრის დანიშვნის სისტემა, მაგრამ ისინი იქნებიან უმცირესობაში, რაც იმას ნიშნავს, რომ გადაწყვეტილებებზე გავლენას ვერ მოახდენენ. ამგვარად, მხარეებს კვლავ ექნებათ მონაწილეობის შესაძლებლობა საარბიტრაჟო კოლეგიის შედგენაში, მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ მათ მიერ დანიშნული არბიტრი მიკერძოებული იქნება, პროცესის სამართლიანობაზე საგრძნობ გავლენას ვერ მოახდენს.

ასევე, შესაძლო გამოსავალი შეიძლება იყოს ერთობლივი დანიშვნები, ამ შემთხვევაში მხარეები შეარჩევენ საარბიტრაჟო პანელის ყველა წევრს ერთად.⁷³ ამგვარად შექმნილი საარბიტრაჟო ტრიბუნალი აუცილებლად იქნება უფრო მიუკერძოებელი, რადგან არბიტრები არ ჩათვლიან, რომ ვალდებული არიან ერთი კონკრეტული მხარის მიმართ. მეორე მხრივ, პრაქტიკაში ასეთი რამ იქნება ძალიან პრომატევადი და ზოგჯერ შეუძლებელიც, რადგან მხარეებს, რომლებიც უკვე კონფლიქტში არიან, გაუჭირდებათ შეთანხმება კონკრეტულ არბიტრზე.

უდავოა, რომ 21-ე საუკუნეში – ტექნოლოგიურ ეპოქაში – არ უნდა შემოვიფარგლოთ ჩვენი წარმოდგენები ტრადიციული მეთოდებით არბიტრების შერჩევის გზებთან დაკავშირებით. მეღ ღნდრიუ შვინგს აქვს იდეა, გამოვიყენოთ AI (ხელოვნური ინტელექტი) არბიტრების შერჩევის პროცესში, იგი აცხადებს, რომ „არბიტრის შერჩევის AI-ზე დაფუძნებულ სისტემაზე გადასვლამ შეიძლება საერთაშორისო არბიტრაჟის პრაქტიკა უფრო სამართლიანი გახადოს.“⁷⁴ ის გვთავაზობს სისტემას, სადაც ხელოვნური ინტელექტი ავტომატურად დანიშნავს არბიტრებს, მაგრამ არბიტრების შერჩევის პროცესში შესაძლოა მხარეთა ჩართვა, რომ მხარეებს კვლავ ჰქონდეთ ჩართულობის განცდა. ასეთი სისტემის შექმნას, სჭირდება დიდი დრო, მსჯელობა მეცნიერებსა და პრაქტიკოსებს შორის და შემდეგ შექმნილი სისტემის საფუძვლიანი ტესტირება. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სამომავლოდ ხელოვნური ინტელექტი, აუცილებლად, იქნება გამოყენებული არბიტრების შერჩევის პროცესში.

6. დასკვნა

როგორც უკვე განვიხილეთ, პროფესორი ჟან პაულსონი ამტკიცებს, რომ მხარეთა მიერ არბიტრების ცალმხრივად არჩევის პრაქტიკაზე უარი უნდა ვთქვათ, რადგან ისინი არიან მიკერძოებულები, რაც ქმნის „მორალურ რისკს“.⁷⁵ მეორე მხრივ, ბევრი მეცნიერი მას არ ეთანხმება და მხარის მიერ დანიშნულ არბიტრებს საარბიტრაჟო პროცესის ქვაკუთხედად განიხილავს.

⁶⁹ *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 502.

⁷⁰ *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 353.

⁷¹ *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 502.

⁷² *Philip D. A.*, Neutrality vis-a-vis Party Autonomy in Appointment of Arbitrators, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 4, Issue 6, 2021, 1206.

⁷³ *Narmanian G.*, Party-Appointed Arbitrators: Past, Present and Future, *Alternative Dispute Resolution Yearbook*, 2014, 70.

⁷⁴ *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 506.

⁷⁵ *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 348.

ნაშრომში გამოკვლეულ იქნა პოტენციური ალტერნატივები, რომელთა საშუალებითაც შეიძლება შენარჩუნებულ იქნას მხარეთა მიერ არბიტრთა დანიშვნის სიტემა, არბიტრების მიუკერძოებლობისა და დამოუკიდებლობის მეტი გარანტით, მათ შორის: არბიტრების ერთობლივი შერჩევა ან ნეიტრალური ორგანოს მიერ შერჩევა; „ბრმა დანიშვნები“ ან თუნდაც არბიტრთა დანიშვნა AI-ს დამხარებით.

პოტენციური „მორალური საფრთხეების“ შესახებ შეშფოთებების მიუხედავად, არბიტრაჟის, როგორც ინსტიტუტის, პოპულარობა დღითიდღე იზრდება, შესაძლოა, ამის ერთ-ერთი მიზეზი არბიტრთა შერჩევაში მხარეთა აქტიური მონაწილეობაცაა. ამრიგად, ამ სისტემაზე უარის თქმის ნაცვლად, შეიძლება უფრო ეფექტური იყოს ინსტიტუციური და საკანონმდებლო გარანტიების შემოღება და არსებული დანაწესების მკაცრი შესრულება საარბიტრაჟო პროცესის სამართლიანობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კანონი არბიტრაჟის შესახებ, სსმ, 13, 02/07/2009.
2. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ 1958 წლის ნიუ იორკის კონვენცია, 10/06/1958.
3. გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი (Zivilprozessordnung, ZPO), ნიგნი 10, ფედერალური სამართლის ჟურნალი I.
4. UNCITRAL-ის მოდალური კანონი საერთაშორისო კომერციული არბიტრაჟის შესახებ, 21/06/1985.
5. ადვოკატთა საერთაშორისო ასოციაცია (IBA), საერთაშორისო არბიტრთა ეთიკის წესები, 1987.
6. საერთაშორისო სავაჭრო პალატის (ICC) საარბიტრაჟო წესები, 2021.
7. „ვენის წესები“, ვენის საერთაშორისო საარბიტრაჟო ცენტრი (VIAC), 1/07/2021.
8. *Bastida B. M.*, The Independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration, *Revista E-Mercatoria*, Vol. 6, №1, 2007, 1-4.
9. *Brower C. N. and Rosenberg C. B.*, The Death of the Two-Headed Nightingale: Why the Paulsson – van den Berg Presumption that Party-Appointed Arbitrators are Untrustworthy is Wrongheaded, *Arbitration International*, Vol. 29, Issue 1, 2013, 9, 13.
10. *Feebily R.*, Neutrality, Independence and Impartiality in International Commercial Arbitration, a Fine Balance in the Quest for Arbitral Justice, *Penn State Journal of Law and International Affairs*, Vol. 7, №1, 2019, 90.
11. *Jaffae A. and Dash A.*, Grounds of the Challenge of Arbitrators: The Difference between Independence and Impartiality, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 5, Issue 1, 2022, 1858-62.
12. *Narmania G.*, Party-Appointed Arbitrators: Past, Present and Future, *Alternative Dispute Resolution Yearbook*, 2014, 67, 69-70.
13. *Oglinda B.*, Key Criteria in Appointment of Arbitrators in International Arbitration, *Juridical Tribune*, Vol. 5, №2, 2015, 124, 127.
14. *Paulsson J.*, Moral Hazard in International Dispute Resolution, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 25, Issue 2, 2010, 340, 348-49, 352-53.
15. *Philip D. A.*, Neutrality vis-a-vis Party Autonomy in Appointment of Arbitrators, *International Journal of Law Management & Humanities*, Vol. 4, Issue 6, 2021, 1203, 1206.
16. *Rogers C. A.*, Reconceptualizing the Party-Appointed Arbitrator and the Meaning of Impartiality, *Harvard International Law Journal*, Vol. 64, №1, 2023, 137.
17. *Schwing M. A.*, Don't Rage Against the Machine: Why AI May Be the Cure for the 'Moral Hazard' of Party Appointments, *Arbitration International*, Vol. 36, Issue 4, 2020, 495, 498, 502, 506.
18. *Tufte-Kristensen J.*, The unilateral appointment of co-arbitrators, *Arbitration International*, Vol. 32, Issue 3, 2016, 503.
19. *Váradý T. and others*, *Commercial Arbitration: A Transnational Perspective*, 6th ed, St. Paul (U.S.), 2019, 408-15.